

LİSE TARİH DERS KİTAPLARINDA EĞİTİM TARİHİ

Mustafa ŞAHİN*

Mustafa GÜNCÜ**

Öz

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de lise tarih ders kitaplarında eğitim tarihi konularına yer verilme oranlarını ortaya koymaktır. Bu çerçevede, araştırmada tarih ders kitaplarında eğitim tarihi ile ilgili hangi kavramların ne sıklıkla kullanıldığı ve hangi temalarda yoğunluk kazandığı ele alınmıştır. Bu araştırmada 9, 10, 11 ve 12. sınıf tarih ders kitaplarında eğitim tarihi ile ilgili elde edilen veriler içerik çözümlemesiyle değerlendirilmiştir. Lise tarih ders kitaplarının genelinde araştırma konusuyla ilgili olarak en sık tekrarlanan kavramların sırasıyla; Medrese, Türk Tarih Kurumu, Enderun Mektebi, Sıbyan Mektepleri, Millet Mektepleri ve Türk Dil Kurumu olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre, lise tarih ders kitaplarında eğitim tarihine sınırlı oranlarda da olsa her sınıf düzeyinde yer verildiği görülmüştür. Bu sevindirici bir durumdur.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Eğitim Tarihi, Tarih Ders Kitapları, Orta Öğretim.

HISTORY OF EDUCATION IN HIGH SCHOOL HISTORY TEXTBOOK

Abstract

The aim of this research is to demonstrate placed rates of education history in high school history textbooks in Turkey. In this context, used concepts with frequency and concentrated themes have studied related to the history of education in the history textbooks. In this study, the data about the history of education in the 9, 10, 11 and 12th grade history textbooks were evaluated with content analysis. Among the high school history textbooks,

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi,
(mustafa.sahin@deu.edu.tr), (<https://orcid.org/0000-0001-8789-514X>).

** Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
(mguncu1990@gmail.com), (<https://orcid.org/0000-0003-4482-2957>).

the most frequently repeated concepts related to the research subject respectively were Madrasah, Turkish Historical Society, Enderun School, Sıbyan Schools, National Schools and Turkish Language Association. According to the findings of the study, it was seen that the history of education in high school history textbooks is included in each class level. Even it was a limited proportion this is pleasing situation.

Keywords: Education, History of Education, History Textbooks, Secondary Education.

Giriş

Ders kitabı, öğrenme-öğretme araçlarının en eskisi, en çok bilineni ve en çok kullanılanıdır. Ders kitapları hızla değişen ve gelişen modern araç gereçlere karşın eğitimde temel olma özelliğini taşımaktadır. Ders kitabının farklı tanımları vardır. Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğinde, “her derecedeki yaygın ve örgün eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış basılı eser” olarak tanımlanmaktadır.¹ Eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek için öğrencilerin öğrenme yaşantılarına yön veren ve en çok kullanılan öğretim aracı olan ders kitapları, öğretim programının uygulanmasında en çok başvurulacak kaynaktır. Ders kitapları programın hedef ve davranışlarının gerektirdiği içerik, strateji, yöntem ve teknikleri uygulamaya uygun olmalıdır. Kaldı ki ders kitapları 20. yüzyılın son çeyreğine kadar öğrenciyi dış dünyaya açan temel araç olarak düşünülüyordu.² Bilim ve teknolojiye meydana gelen gelişmeler sonucunda öğrencileri sosyalleştirme ve kültürel birikim sürecinde ders kitaplarının rolü daralmış olsa bile hala önemi sürmeye devam etmektedir.

Ders kitapları öğrenme öğretme süreci içinde, planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceğini, öğretmenlerin neler öğreteceğini etkileyen ve gösteren bir rehberdir. Öğretimde, öğretmenin özelliklerini daha iyi kullanmasına, öğrencilerin de öğretmenin anlattıklarını istedikleri zaman ve mekânda, istedikleri miktarda tekrar etmesine olanak sağlayan bir ders aracıdır. Ders kitabı tüm öğeleriyle öğretimin hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin toplumda her yönüyle söz sahibi olabilecek birtakım özelliklerle donatılması onlara sunulacak kaliteli eğitim

1 Resmi Gazete, “Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, 14 Ekim 2015, (29502); Saliha Bulut, *İlköğretim Ders Kitaplarının Görsel Boyut ve İçerik Tutarlılığı Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008, s. 14.

2 Özcan Demirel & Kasım Kiroğlu, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, PegemA Yayıncılık, Ankara: 2005.

ve kaliteli ders kitapları sayesinde olur.³ Ayrıca ders kitapları insanlığın kalıcı bellek oluşturmada, insan eğitiminin gerçekleştirilmesinde önemli araçlardan biridir. Bu kitaplar iyi tasarlandığında hem öğrencilere hem de öğretmenlere büyük fayda sağlayan eğitim-öğretim materyallerinin başında gelmektedir.

Ders kitapları konu ve içerik bakımından kapsayıcı, çekici ve iyi baskılı olmalıdır. Bu konudaki sorunlara değinen Berk'e⁴ göre, ders kitaplarındaki önemli sorunlardan biri kavram öğretimidir. Seviyeye uygun olmayan ve zengin içerikle sunulmayan kavramlar, öğrencilerin derse ilgisini ve tutumunu olumsuz etkilemektedir. Bir diğer sorun kronolojidir. Sakaoğlu'na⁵ göre, kronolojik tarih anlayışında "öğrencilerin zevk alarak tarih olaylarını kendi hayal ve algılama dünyalarında istedikleri yere oturtmaları bu sebeple çok güçtür. Bu gibi tarih dersi doğası gereği bazı zorluklara sahiptir. Geçmişte yaşananlar çekici ve "günümüzde etkisini devam ettiren sosyal süreçler" ile bağdaştırılmazsa öğrenciler konulara uzun süreçte hatırlayamazlar.⁶ İçeriklerin çekici ve canlı tutulması konusunda Köymen'de⁷ dikkat çekmektedir.

Eğitim politikaları ve eğitim tarihiyle ilgili yaygın kitlelerin bilgilenebileceği temel materyallerden biri de kuşkusuz ders kitaplarıdır. Eğitim tarihi eğitim faaliyetlerinin geçmişinin doğru olarak bilinmesi, bunlardan yararlanarak günümüzün daha sağlıklı değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik sağlam planlar yapılmasına katkı sağlayan bir çalışma alanıdır. Ders olarak eğitim tarihi ise, öğrencilere eğitimin farklı konularına yönelik geçmişteki eğitim uygulamalarıyla ilgili yorumlar yapabilme becerisini kazandırma, öğrencilere günümüz eğitim gelişmelerine tarihsel süreklilik açısından bakabilmelerine katkılar sağlamaktadır.⁸ Eğitim tarihi dersi, eğitimin geçmişteki durumunu, bugün gelinen noktayı ve gelecekte de olası gelinecek noktaları gösterme ve kavratma bakımından etkili bir araçtır. Türkiye'de lisans düzeyinde genel eğitim tarihi verilmemekte ve Türk Eğitim Tarihi dersi de sadece eğitim fakültelerinde 2 kredilik bir ders olarak okutulmaktadır.

3 Filiz Sevil Büyükalın, "Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi", Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, (Ed: Cemalettin Şahin), Ankara, 2003, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, s. 99; Servet Hali, "Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları", *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Ekim 2014, (3), 158-166.

4 Fatih Berk, *Eski ve Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Ders Programları ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Karşılaştırılması*, Çukurova Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2008, s. 60.

5 Necdet Sakaoğlu, *İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları*, (Haz: Salih Özbaran), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1998, s. 99.

6 Sam Wineburg, "Making Historical Sense". *Knowing, Teaching and Learning History: National and International Perspectives*, (Ed: Peter, N. Stearns; Peter, Seixas & Sam Wineburg) New York, 2000, s. 622.

7 Oya Köymen, *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2003, ss. 211-212.

8 Maxine Greene, "The Professional Significance of History of Education", *History of Education Quarterly*, 1967, 7(2), 182-190.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de lise tarih ders kitaplarında eğitim tarihiyle ilgili kavramlara yer verilme oranını ve biçimini belirlemektir. Bu çerçevede, araştırmada lise tarih ders kitaplarında eğitim tarihi ile ilgili hangi kavramların ne sıklıkla kullanıldığı ve hangi temalarda yoğunluk kazandığı ele alınmıştır. Yapılan literatür incelemesinde Şahin, Ellez ve Günter’in⁹ araştırmasında Türk Eğitim Tarihi dersine ilişkin öğretmen adaylarının algı ve beklentileri ele alınmıştır. Alabaş¹⁰ çalışmasında Türk Eğitim Tarihi hakkında öğretmen adaylarının görüşlerine yer vermiştir. Kamer ve Şimşek¹¹ yaptıkları çalışmada Türk Eğitim Tarihi dersine yönelik öğretmen adaylarının tutumlarını ölçmüşlerdir. Güçlü ve Bozgeyikli¹² yapmış oldukları çalışmada eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının Türk Eğitim Tarihi dersine yönelik tutumlarını çeşitli değişkenler açısından incelemişlerdir. Arda-Arkan, Ünver ve Saraç-Süzer¹³ bir genel kültür dersi olarak ders programına alınan Türk Eğitim Tarihi dersinin yabancı diller programındaki yeri ve önemini ele almıştır. Bununla birlikte eğitim tarihini lise ders kitapları açısından ele alan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Çalışmanın bu yönüyle özgün olduğunu söylemek mümkündür ve böylelikle araştırmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada tarama modelinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tarama modeli araştırmalarında olaylar, varlıklar, objeler, kurumlar, gruplar gibi çeşitli olgular betimlenmeye çalışılır.¹⁴ Karasar’a¹⁵ göre, tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmada 9, 10, 11 ve 12. sınıf lise tarih ders kitaplarında eğitim tarihi ile ilgili hangi konulara yer verildiği, içerik ve biçim bakımından incelenmiş ve elde edilen veriler içerik çözümlemesiyle değerlendirilmiştir. Bilindiği üzere, içerik analizi yoluyla veriler tanımlanabilmekte, verilerin içinde saklı olabilecek

9 Mustafa Şahin, A. Murat Ellez, Tuğçe Günter, “Türk Eğitim Tarihi Dersine İlişkin Öğrencilerin Algı ve Beklentileri”, 18. *Eğitim Bilimleri Kurultayı* (1-3 Ekim 2009), Kuşadası.

10 Ramazan Alabaş (2016). “Türk Eğitim Tarihi Dersinin Önemi Hakkında Öğretmen Adaylarının Görüşleri”, *Cumhuriyet International Journal of Education*, 5(4), 89-102.

11 Selman T. Kamer & Ahmet Salih Şimşek (2016). “Türk Eğitim Tarihi Dersine Yönelik Öğretmen Adaylarının Tutumlarının Ölçülmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 663-678.

12 Mustafa Güçlü & Hasan Bozgeyikli (2016). “Öğretmen Adaylarının Türk Eğitim Tarihi Dersine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi”, *Tarih Okulu Dergisi*, 9(XXV), 401-415.

13 Arda-Arkan, Şerife Ünver, H. Sezgi Saraç-Süzer, (2007). “Yabancı Dil Eğitimi Programlarında Türk Eğitim Tarihi Dersinin Önemi ve İçeriğine İlişkin Öğrenci Görüşleri”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (33), 24-32.

14 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (28. Baskı), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 59.

15 Saim Kaptan, *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri* (11. Baskı), Tekışık Yayınları, Ankara, 1998, s. 77.

gerçekler ortaya çıkarılabilmektedir.¹⁶ Araştırmada içerik analizi materyali olarak 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda tarih ders kitabı olarak okutulmuş olan Yılmaz¹⁷, Turan vd.¹⁸, Okur vd.¹⁹ ve MEB komisyonu²⁰ tarafından yazılan kitaplar kullanılmıştır.

İçerik çözümlemesi iki araştırmacı tarafından yürütülmüş ve betimsel analizden daha derin bir süreç gerektiren içerik analizi araştırmacılar, tanımsız, fark edilmeyen bir kavram ve temaya ulaşmaya çalışmışlardır.²¹ Buna göre iki araştırmacı tarafından geçici tema isimleriyle öze bağlı kalınıp kavramların benzerliklerine göre sınıflama yapılmış ve kodlama yapılırken kavram sıklığının işaretlenmesine dikkat edilmiştir. İkinci aşamada, kodlanan kavramlar dikkatle incelenmiş, benzerlik ve farklılıklarına göre yeniden düzenlenmiştir. Her iki araştırmacı kendi sürecinde temaları netleştirmeye çalışmıştır. Birinci aşamada taslak şekli oluşan ilgili kavram grupları, tekrar incelenerek düzenlenmiştir. Bu aşamada kavramsallaşmanın üst aşamasına gelinmiş, ifadeler netleştirilmiş ve her temaya isim vermede daha iyi bir noktaya gelinmiştir. Tüm bu evrede temaları oluşturan ifadelerin ilk elden ve özgünlüğünü koruyacak şekilde düzenlenmesine ve yazarların kişisel yorumunu katmamalarına özen gösterilmiştir. Araştırmanın iç güvenilirliği Miles & Huberman'ın²² formüle ettiği gibi; "görüş birliği/görüş birliği + görüş ayrılığı formülü" ile sağlanmıştır. Buna göre iki araştırmacının ifadelerinin benzerlik oranı % 89,45 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular verilirken, her sınıf düzeyindeki kitaplarla ilgili ayrı tablolar yapılmıştır. Tablolarda sırasıyla belirlenmiş olan ifadenin ders kitabında geçtiği sayfa numarası, aynı ifadenin kullanılma sıklığı ve belirlenen ifadeler arasında o ifadenin oransal değerine yer verilmiştir. Oransal değerler herhangi bir sayısal kayıp verilmeme adına virgülden sonra iki hane olarak yazılmıştır. Kavramlar yazılırken ders kitaplarında hatalı olarak yazılmış olan "Tevhiditedrisat", "DivanlûgatiTürk" gibi bazı ifadeler tablolara düzeltilerek yazılmıştır. "Osmanlı Medreseleri", "Sahnı Seman Medreseleri", "Nizamiye Medreseleri" gibi isimlendirmeler "medrese" altında birleştirilmiştir.

Tablolar oluşturulurken öncelikle 9, 10, 11 ve 12. sınıf tabloları yapılmış, sonra da genel yapıyı görmek için ifadeler tek bir tabloda toplanmıştır. Söz konusu genel tabloda sınıf düzeylerinde kullanılmış olan ifadeler tek bir ifade sıklığı içine alınmış böylelikle tüm sınıf düzeylerindeki aynı ifadenin oransal değerine bakılmıştır. Yine son tabloda bu bütünleştirme sonrası ifadelerin oransal değerlerine göre bir sıralama yapılarak araştırmanın en temel bulgusu rakamsal olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

16 Ali Yıldırım & Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2000, ss. 162-177.

17 Ahmet Yılmaz, *Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf*, Ekoyay Yayıncılık, Ankara: 2015.

18 Vicdan Turan vd., *Ortaöğretim Tarih 10*, Devlet Kitapları, Ankara: 2013.

19 Yasemin Okur vd., *Ortaöğretim Tarih 11*, Devlet Kitapları, Ankara: 2013.

20 Milli Eğitim Bakanlığı, *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*, Devlet Kitapları, Ankara: 2013.

21 Yıldırım & Şimşek, *a.g.e.* s. 162.

22 Matthew B. Miles & A. Michael Huberman, *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd ed.), Thousand Oaks CA, 1994, Sage.

Bulgular

Bu bölümde araştırma soruları çerçevesinde lise tarih ders kitaplarında eğitim tarihi ile ilgili kavramların neler olduğuna, kaç sayfada kullanıldığına, sıklık oranına ve oransal değerlerine yer verilmiştir. Tablo 1’de 9. sınıf lise tarih ders kitabında eğitim tarihi ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 1. 9. Sınıf Tarih Ders Kitabında Eğitim Tarihi İle İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran %
Medrese	138, 150, 155, 159, 176, 177, 184, 195, 197, 199, 205	29	43,93
Kitabeler	79, 85, 100, 101, 110, 161	7	10,60
Türk Tarih Kurumu	26, 33	7	10,60
Divanı Lügati Türk	79, 156	5	7,57
Atabetül Hakayık	157	2	3,03
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	26	2	3,03
Divanı Hikmet	157	2	3,03
Gevher Nesibe Darüşşifası	205	2	3,03
Kutadgu Bilig	157	2	3,03
Tarih Okulu	31	2	3,03
Türkiyat (Türkoloji) Enstitüsü	26, 108	2	3,03
Beytül Hikmet	141	1	1,51
Darül Hikme	140	1	1,51
Darül İlim	140	1	1,51
Toplum Bil. Yüksek Araştırma Okulları	31	1	1,51
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		66	99,95

Kaynak: Ahmet Yılmaz, *Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf*, Ankara, 2013, Ekoyay Yayıncılık.

Tablo 1’e göre, 9. sınıfların tarih ders kitabında eğitim tarihi ile ilgili olarak 66 kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar arasında “medrese” kavramı 11 farklı sayfada 29 kez kullanılmıştır. Bu kullanım sıklığıyla “medrese” kavramı %44 oranı ile diğer kavramlara göre açık farkla öndedir. Medrese kavramını 6 farklı sayfada 7 kez kullanımıyla “kitabeler” ve 2 farklı sayfada yine 7 kez kullanımıyla “Türk Tarih Kurumu” kavramlarının izlediği görülmüştür. Hem “kitabeler” hem de “Türk Tarih Kurumu” kavramının kullanım sıklığı oranı %11’dir. Bu kavramları 2 farklı sayfada 5 kez kullanımı ve kullanımı sıklığı olarak da %8 ile “Divanı Lügati Türk” izlemiştir. Tablo 2’de 10. sınıf lise tarih ders kitabında eğitim tarihi ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 2. 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Eğitim Tarihi İle İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran %
Medrese	15, 28, 29, 55, 56, 57, 79, 80, 82, 84, 116, 162, 176, 199	39	46,42
Enderun Mektebi	31, 55, 162	8	9,52
Sıbyan Mektebi	55, 57, 116, 200	6	7,14
Mahalle Mektebi	57, 176, 194	3	3,57
Mühendishane-i Bahri Hümayun	151, 152, 153	3	3,57
Mühendishane-i Berri Hümayun	151, 152, 153	3	3,57
Rüştiye	162, 200	3	3,57
Darülfünun	200	2	2,38
Maarifi Umumiye Nezareti	199, 200	2	2,38
Mızıka-i Hümayun	162, 203	2	2,38
Sultani	200	2	2,38
Galatasaray Sultanisi	200	1	1,19
Güzel Sanatlar Akademisi	182	1	1,19
İdadi	200	1	1,19
Mektebi Harbiye	162	1	1,19
Mektebi Maarifi Adliye	162	1	1,19
Mektebi Ulumu Edebiye	162	1	1,19
Musevi Asri Mektebi	201	1	1,19
Robert Koleji	201	1	1,19
Saint Joseph Koleji	201	1	1,19
Sanayi Nefise Mektebi	202	1	1,19
Tevhidi Tedrisat Kanunu	201	1	1,19
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		84	99,97

Kaynak: Vicdan Turan vd., *Ortaöğretim Tarih 10*, Ankara, 2013, Devlet Kitapları.

Tablo 2’de 10. sınıfların tarih ders kitabında ise eğitim tarihi ile ilgili 84 kavram belirlenmiştir. Bu kitapta da kavramlar arasında “medrese” 14 farklı sayfada 39 kez tekrar edilmiş ve %46’lık bir sıklık oranıyla kitapta en fazla tekrarlanan eğitim tarihi kavramı olmuştur. Medrese kavramını 3 farklı sayfada ve 8 kez kullanılarak %9,52 oranla “Enderun Mektebi” takip etmiştir. Sıbyan mektebi kavramı 4 farklı sayfada 6 kez tekrar %7,14 orana sahip olmuştur. “Galatasaray Sultanisi”, “Güzel Sanatlar Akademisi”, “İdadi”, “Mektebi Harbiye” gibi eğitim tarihi ile ilgili kavramlar kitapta sadece bir kez kullanılmıştır. Tablo 3’de 11. sınıf lise tarih ders kitabında eğitim tarihi ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 3. 11. Sınıf Tarih Ders Kitabında Eğitim Tarihi İle İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran %
Medrese	26, 75, 76, 81, 83, 112, 122, 137, 176, 177, 178, 179, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 210, 216, 218, 220, 224, 229	122	76,25
Enderun Mektebi	83, 186, 187, 235	7	4,37
Fatih Külliyesi	83, 184, 185, 188	7	4,37
Sıbyan Mektebi	182, 183	5	3,12
İstanbul Üniversitesi	96, 123	2	1,25
Musiki Muallim Mektebi	236	2	1,25
Beytül Hikmet	176	1	0,62
Darül Hikme	176	1	0,62
Darül İlim	176	1	0,62
Darülfünun	96	1	0,62
Galatasaray Sultanisi	123	1	0,62
Gevher Nesibe Darüşşifası	76	1	0,62
Halkevleri	96	1	0,62
Mızıka-i Hümayun	235	1	0,62
Milli Eğitim Bakanlığı	236	1	0,62
Mühendishane-i Bahri Hümayun	187	1	0,62
Mühendishane-i Berri Hümayun	187	1	0,62
Sanayii Nefise Mektebi	237	1	0,62
Şehzadegan Mektebi	186	1	0,62
Tevhidi Tedrisat Kanunu	96	1	0,62
Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure	187	1	0,62
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		160	99,91

Kaynak: Yasemin Okur vd., *Ortaöğretim Tarih 11*, Ankara, 2013, Devlet Kitapları.

Tablo 3'te 11. sınıfların tarih ders kitabında ise eğitim tarihi ile ilgili 160 kavram belirlenmiştir. Bu kitapta da kavramlar arasında "medrese" 25 farklı sayfada 122 kez tekrar edilmiş ve %76'lık bir sıklık oranıyla kitapta en fazla tekrarlanan eğitim tarihi kavramı olmuştur. Medrese kavramını 4 farklı sayfada ve 7'şer kez kullanılarak %4 oranla "Enderun Mektebi" ve "Fatih Külliyesi" takip etmiştir. "Darül Hikme", "Darül İlim", "Darülfünun", "Galatasaray Sultanisi", "Gevher Nesibe Darüşşifası", "Mızıka-i Hümayun" gibi eğitim tarihi kavramlarının ise söz konusu tarih kitabında bir kez kullanıldığı görülmüştür. Tablo 4'de 12. sınıf lise tarih ders kitabında eğitim tarihi ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 4. 12. Sınıf Tarih Ders Kitabında Eğitim Tarihi İle İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran %
Medrese	31, 103, 104, 106, 112, 197, 204	15	18,07
Türk Tarih Kurumu	16, 107, 108, 148, 164, 169, 176, 243	10	12,04
Millet Mektepleri	105, 106, 139	8	9,63
Türk Dil Kurumu	16, 108, 164, 169, 176, 243	8	9,63
Manastır Askeri İdadisi	15, 16, 132	5	6,02
Tevhidi Tedrisat Kanunu	94, 103, 139, 176, 196	5	6,02
Milli Eğitim Bakanlığı	94, 104, 204	5	6,02
Selanik Askeri Rüştîye	15, 132	4	4,81
Şemsi Efendi Mektebi	14, 132	4	4,81
Karma Eğitim	103, 122	3	3,61
Evkaf Bakanlığı	94	2	2,40
Maarif Kongresi	71, 164	2	2,40
Milli Eğitim	103, 176	2	2,40
Musiki Muallim Mektebi	109, 125	2	2,40
Selanik Mülkiye Rüştîyesi	14	2	2,40
Darülfünun	109	1	1,20
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	109	1	1,20
Mühendishane-i Berri Hümayun	70	1	1,20
Mülkiye Mektebi	65	1	1,20
Osmanlı Maarif Nezareti	13	1	1,20
Yeni Türk Harfleri	105	1	1,20
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		83	99,86

Kaynak: MEB, *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*, Ankara, 2013, Devlet Kitapları.

Tablo 4’de 12. sınıfların tarih ders kitabında ise eğitim tarihi ile ilgili 83 kavram belirlenmiştir. Bu kitapta da kavramlar arasında “medrese” 7 farklı sayfada 15 kez tekrar edilmiş ve %18’lik bir sıklık oranıyla kitapta yine en fazla tekrarlanan eğitim tarihi kavramı olmuştur. Medrese kavramını 8 farklı sayfada ve 10 kez kullanılarak %12 oranla “Türk Tarih Kurumu” takip etmiştir. “Darülfünun”, “Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi”, “Mühendishane-i Berri Hümayun”, “Mülkiye Mektebi”, “Osmanlı Maarif Nezareti”, “Yeni Türk Harfleri” gibi eğitim tarihi kavramlarının ise söz konusu tarih kitabında bir kez kullanıldığı görülmüştür. Tablo 5’de lise tarih ders kitaplarının genelinde eğitim tarihi ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 5. Lise Tarih Ders Kitaplarında Eğitim Tarihi İle İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	%	Sınıf
Medrese	138, 150, 155, 159, 176, 177, 184, 195, 197, 199, 205; 15, 28, 29, 55, 56, 57, 79, 80, 82, 84, 116, 162, 176, 199; 26, 75, 76, 81, 83, 112, 122, 137, 176, 177, 178, 179, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 210, 216, 218, 220, 224, 229; 31, 103, 104, 106, 112, 197, 204	205	52,16	9, 10, 11, 12
Türk Tarih Kurumu	26, 33; 16, 107, 108, 148, 164, 169, 176, 243	17	4,32	9 ve 12
Enderun Mektebi	31, 55, 162; 83, 186, 187, 235	15	3,81	10, 11
Sıbyan Mektebi	55, 57, 116, 200; 182, 183	11	2,79	10, 11
Millet Mektepleri	105, 106, 139	8	2,03	12
Türk Dil Kurumu	16, 108, 164, 169, 176, 243	8	2,03	12
Fatih Külliyesi	83, 184, 185, 188	7	1,78	11
Kitabeler	79, 85, 100, 101, 110, 161	7	1,78	9
Tevhidi Tedrisat Kanunu	201; 96; 94, 103, 139, 176, 196	7	1,78	10, 11, 12
Milli Eğitim Bakanlığı	236; 94, 104, 204	6	1,52	11, 12
Divanı Lügati Türk	79, 156	5	1,27	9
Manastır Askeri İdadisi	15, 16, 132	5	1,27	12
Mühendishane-i Berri Hümayun	151, 152, 153; 187; 70	5	1,27	10, 11, 12
Darülfünun	200; 96; 109	4	1,01	10, 11, 12
Musiki Muallim Mektebi	236; 109, 125	4	1,01	11, 12
Mühendishane-i Bahri Hümayun	151, 152, 153; 187	4	1,01	10, 11
Selanik Askeri Rüştîye	15, 132	4	1,01	12
Şemsi Efendi Mektebi	14, 132	4	1,01	12
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	26; 109	3	0,76	9 ve 12
Gevher Nesibe Darüşşifası	205; 76	3	0,76	9 ve 11
Karma Eğitim	103, 122	3	0,76	12
Mahalle Mektebi	57, 176, 194	3	0,76	10
Mızıka-i Hümayun	162, 203; 235	3	0,76	10, 11
Rüştiye	162, 200	3	0,76	10
Atabetül Hakayık	157	2	0,50	9
Beytül Hikmet	141; 176	2	0,50	9 ve 11

Darül Hikme	140; 176	2	0,50	9 ve 11
Darül İlim	140; 176	2	0,50	9, 11
Divanı Hikmet	157	2	0,50	9
Evkaf Bakanlığı	94	2	0,50	12
Galatasaray Sultanisi	200; 123	2	0,50	10, 11
İstanbul Üniversitesi	96, 123	2	0,50	11
Kutadgu Bilig	157	2	0,50	9
Maarif Kongresi	71, 164	2	0,50	12
Maarifi Umumiye Nezareti	199, 200	2	0,50	10
Milli Eğitim	103, 176	2	0,50	12
Sanayi Nefise Mektebi	202; 237	2	0,50	10, 11
Selanik Mülkiye Rüştîyesi	14	2	0,50	12
Sultani	200	2	0,50	10
Tarih Okulu	31	2	0,50	9
Türkiyat (Türkoloji) Enstitüsü	26, 108	2	0,50	9
Güzel Sanatlar Akademisi	182	1	0,25	10
Halkevleri	96	1	0,25	11
İdadi	200	1	0,25	10
Mektebi Harbiye	162	1	0,25	10
Mektebi Maarifi Adliye	162	1	0,25	10
Mektebi Ulumu Edebiye	162	1	0,25	10
Musevi Asri Mektebi	201	1	0,25	10
Mülkiye Mektebi	65	1	0,25	12
Osmanlı Maarif Nezareti	13	1	0,25	12
Robert Koleji	201	1	0,25	10
Saint Joseph Koleji	201	1	0,25	10
Şehzadegan Mektebi	186	1	0,25	11
Tıphane-i Amire ...	187	1	0,25	11
Toplum Bil.Yüksek Araş. Okul.	31	1	0,25	9
Yeni Türk Harfleri	105	1	0,25	12
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		393	99,67	

Tablo 5'e göre lise tarih ders kitaplarının genelinde araştırma konusuyla ilgili olarak en sık tekrarlanan kavramın açık farkla "medrese" olduğu görülmüştür. "Medrese" kavramı lise tarih ders kitaplarının genelinde 205 defa kullanılmıştır. Sözü edilen kavramın kullanım sıklık oranı ise %52'dir. Medreseden sonra en sık kullanılan eğitim tarihi kavramları ise, "Enderun Mektebi", "Sıbyan Mektepleri", "Millet Mektepleri", "Türk Dil Kurumu",

“Fatih Külliyesi”, “Kitabeler”, “Tevhidi Tedrisat Kanunu”, “Milli Eğitim Bakanlığı”, “Divanı Lügati Türk”, “Manastır Askeri İdadisi”, “Mühendishane-i Berri Hümayun” olarak tespit edilmiştir. Lise tarih ders kitaplarında araştırma konusuyla ilişkili olarak “Halkevleri”, “Mektebi Harbiye”, “Mektebi Maarifi Adliye”, “Mektebi Ulumu Edebiye” gibi bazı kavramların sadece bir kez kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sonuç

Ders kitapları, öğretmenlerin anlattıklarının bir arada yer aldığı, öğrencinin istediği zaman ders tekrarı yaptığı kaynaklar olarak eğitim/öğretimde çok önemlidir. Öğretmenin anlattıklarını tamamlar, eksikleri giderir. Öğrencinin elinin altındaki bir kaynak olarak dersi tekrar etmeyi sağlar. Derse, sınavlara hazırlıkta çalışıldığından okuma alışkanlığı edindirir. Öğrenciyi etkinliğe teşvik eder ve çok yönlü düşünme yeteneği kazandırır. Öğrenciler kadar öğretmenler için de önemli olan ders kitapları, öğretmenlerin ders notlarını hatırlamasında, derse iyi hazırlanmasında, daha etkili ve verimli bir ders saati geçirmesinde etkili olmaktadır. Konu soruları ve ödev konularıyla öğretmenin işini kolaylaştırır ve derslerini hem planlı hem de sistematik işlemesini sağlar.

Araştırma bulgularına göre, 9. sınıf tarih kitabında eğitim tarihi ve Türk eğitim tarihi ile ilgili en çok medrese ve kitabeler ve Türk Tarih Kurumu ifadelerine yer verildiği görülmüştür. Bunun yanında Divanı Lügati Türk, Atabetül Hakayık, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Divanı Hikmet, Gevher Nesibe Darüşşifası ve Kutadgu Bilig gibi ifadelerle az da olsa yer verilmiştir. 10. sınıf tarih kitabında en fazla sırasıyla medrese, Enderun Mektebi ve sıbyan mektepleri ifadelerine yer verilmektedir. Bunları mahalle mektebi, Mühendishane-i Bahri Hümayun, rüşdiye ve Darülfünun takip etmektedir. 11. sınıf tarih kitabında en fazla sırasıyla medrese, Enderun Mektebi ve Fatih Külliyesi ifadelerine yer verilmektedir. Bunun yanında sırasıyla sıbyan mektepleri, İstanbul Üniversitesi, Musiki Muallim Mektebi, Beytül Hikmet, Darül Hikme ve Darül İlim gibi ifadelerle az da olsa yer verilmiştir. 12. sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük kitabında ise eğitim tarihi ile ilgili olarak sırasıyla en fazla medrese, Türk Tarih Kurumu, millet mektepleri ve Türk Dil Kurumu ifadelerine yer verildiği görülmüştür. Bunları sırasıyla Manastır Askeri İdadisi, Tevhidi Tedrisat Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığı, Selanik Askeri Rüştiye ve Şemsi Efendi Mektebi takip etmiştir.

9, 10, 11 ve 12. sınıf tarih ders kitaplarındaki eğitim tarihi ile ilgili ifadelerin ortalama değerleri ölçüt alındığında medrese, Türk Tarih Kurumu, sıbyan mektepleri ve millet mektepleri en yüksek değeri almışlardır. Toplam ifadelerin yaklaşık üçte ikisini bu ifadeler kapsamaktadır. Bunlardan “medrese” kavramının ifade ve konu ediliş farkı dikkat çekici bir üstünlük göstermektedir. Bunun yanında toplamda 53 ifade yer almakta ve bahsi geçenlerden hariç 39

ifade toplam ifadelerin üçte birini teşkil etmektedir. Bunlar sırasıyla Türk Dil Kurumu, Fatih Külliyesi, Kitabeler ve Tevhidi Tedrisat Kanunu gibi ifadelerdir.

Araştırma bulgularına göre, tarih ders kitaplarında sınırlı oranlarda da olsa her sınıf düzeyinde eğitim tarihine yer verilmesi sevindirici bir durum olarak görülmektedir. Bununla birlikte konular itibarıyla genel eğitim tarihine değil sadece Türk Eğitim Tarihi konularına ve Türk Eğitim Tarihi'nin de bazı konularına odaklanılmış olması dikkat çekilmesi gereken bir sonuçtur. Yazıyı ilk kullanan kavim olan Sümerlerden, alfabeyi insanlığa kazandıran Fenike'den, Hiyeroglif yazıyı keşfeden Mısır'dan, birçok icadı gerçekleştiren Çin'den pedagoji sözcüğü dâhil eğitime pek çok yenilik katan Grek'ten, Roma'dan ya da uzun yüzyıllar süresince Batı'nın eğitim kurumlarından olan manastırlardan söz etmemek en hafif tabirle insanlığın eğitime yaptığı katkıları görmezden geldiği izlenimini uyandırmaktadır.

Bilindiği üzere, ders kitapları hem öğrencilere hem de öğretmenlere büyük fayda sağlayan eğitim-öğretim materyallerinin başında gelmektedir. Eğitim-öğretim alanında birçok şey değişse de ders kitapları önemini korumaktadır. Ayrıca ders kitapları insanlığın uzun süreli kalıcı bellek oluşturmada, insan eğitiminin gerçekleştirilmesinde en önemli araçlardan biridir. Azda olsa lise tarih kitaplarında eğitim tarihinden bahsedilmesi önemli olmakla birlikte, sistematik, örüntülü ve çekici biçimde daha fazla yer verilmesi yaygın kitlelerin bilgilendirilmesi ve toplumsal bir eğitim tarihi birikimi elde edilmesi bakımından oldukça gerekli bir durumdur. Çünkü eğitim sistemimize yönelik geçmişten ders ve feyz almak için bu konuda tarihsel bir bilinç oluşturmak gerekir. Böylece eğitime ve tarihine bilimsel bakmaya lise çağlarından itibaren başlanmasına katkıda bulunulmuş olur. Lise eğitimi, gençleri toplumsallaştırma ve bilinç oluşturmada önemli bir kademedir. Eğitim tarihi konularının bilimsel bir yöntemle ardışık ve dikkat çekici öğeler kullanılarak kitaplarda yer alması büyük fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

I. Kitaplar

- BERK, Fatih, *Eski ve Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Ders Programları ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Karşılaştırılması*, Çukurova Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- BULUT, Saliha, *İlköğretim Ders Kitaplarının Görsel Boyut ve İçerik Tutarlılığı Açısından İncelenmesi*, Niğde Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- DEMİREL, Özcan & KIROĞLU, Kasım, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2005.
- KAPTAN, Saim, *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri* (11. Baskı), Tekışık Yayınları, Ankara, 1998.
- KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (28. Baskı), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015.
- KÖYMEN, Oya, *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2003.
- MILES, Matthew B. & HUBERMAN, A. Michael, *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd ed.), Thousand Oaks CA, 1994, Sage.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*, Devlet Kitapları, Ankara, 2013.
- OKUR, Yasemin, vd., *Ortaöğretim Tarih 11*, Devlet Kitapları, Ankara, 2013.
- SAKAOĞLU, Necdet, *İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları*, (Haz: Salih Özbaran), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1998.
- TEKELİ, Sevim (Editör), *Bilim Tarihine Giriş*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 1999.
- TURAN, Vicdan, vd., *Ortaöğretim Tarih 10*, Devlet Kitapları, Ankara, 2013.
- YILDIRIM, Ali & ŞİMŞEK, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2000.
- YILMAZ, Ahmet, *Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf*, Ekoyay Yayıncılık, Ankara, 2015.

II. Makaleler

- ALABAŞ, Ramazan, “Türk Eğitim Tarihi Dersinin Önemi Hakkında Öğretmen Adaylarının Görüşleri”, *Cumhuriyet International Journal of Education*, 2016, 5(4), 89-102.
- ARIKAN, Arda; ÜNVER, Şerife; SARAÇ-SÜZER, H. Sezgi, “Yabancı Dil Eğitimi Programlarında Türk Eğitim Tarihi Dersinin Önemi ve İçeriğine İlişkin Öğrenci Görüşleri”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, (33), 24-32.
- BÜYÜKALAN, Filiz Sevil, “Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, (Ed: Cemalettin Şahin), Ankara: 2003, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- GREENE, Maxine, “The Professional Significance of History of Education”, *History of Education Quarterly*, 1967, 7(2), 182-190.
- GÜÇLÜ, Mustafa & BOZGEYİKLİ, Hasan, “Öğretmen Adaylarının Türk Eğitim Tarihi Dersine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2016, 9(XXV), 401-415.
- HALİ, Servet, “Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014, (3), 158-166.
- KAMER, Selman Tunay & ŞİMŞEK, Ahmet Salih, “Türk Eğitim Tarihi Dersine Yönelik Öğretmen Adaylarının Tutumlarının Ölçülmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2016, 17(2), 663-678.
- RESMÎ GAZETE, “Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, 14 Ekim 2015, (29502).
- ŞAHİN, Mustafa; ELLEZ, A. Murat; GÜNTER, Tuğçe (2009). “Türk Eğitim Tarihi Dersine İlişkin Öğrencilerin Algı ve Beklentileri”, 18. *Eğitim Bilimleri Kurultayı*, Kuşadası, 1-3 Ekim 2009.
- WINEBURG, Sam, “Making Historical Sense”. *Knowing, Teaching and Learning History: National and International Perspectives*, (Ed: Peter, N. Stearns; Peter, Seixas & Sam Wineburg) New York, 2000.